

Handbok För ordning och reda på arbetsmarknaden

Contents

Giltigt t.o.m. 2021-06-02

Giltigt t.o.m. 2021-06-02

Giltigt t.o.m. 2021-06-02

PASSPORT

KÖRKORT

- 1.
- 2.
- 3.
- 4a.
- 4b.

Arbetslivskriminaliteten breder ut sig på den svenska arbetsmarknaden. Omfattningen och den skenande utvecklingen gör arbetslivskriminaliteten till ett stort samhällsproblem. Arbetstagare betalar ett högt pris för arbetslivskriminaliteten i form av dåliga arbetsvillkor, trakasserier, låga löner och dålig arbetsmiljö, som många gånger leder till arbetsskador och i värsta fall dödsfall på arbetsplatsen.

➔ **Arbetslivskriminaliteten hotar den svenska modellen**

Men det handlar inte enbart om att arbetstagare blir brottsoffer som en direkt följd av arbetslivskriminaliteten. För den osunda konkurrensen som arbetslivskriminaliteten leder till hotar också den svenska arbetsmarknadsmodellen när seriösa arbetsgivare, som tecknar kollektivavtal och följer lagar och regler, förlorar marknadsandelar till oseriösa och kriminella arbetsgivare vars affärsmodell inte är att konkurrera med kvalitet utan med fusk och utnyttjandet av arbetstagare.

Fackföreningarnas viktigaste uppgifter för att upprätthålla goda arbetsvillkor på arbetsmarknaden är att se till att organisera medlemmar, teckna kollektivavtal och kontrollera att avtalen följs.

Att arbetare organiserar sig är värdet mot dåliga arbetsvillkor och arbetskraftsexploatering. En hög kollektivavtalsäckning skyddar medlemmarnas befintliga villkor och ökar möjligheten att kollektivt förbättra dem. Om betydande delar av en bransch saknar avtalsäckning lämnas fältet fritt för oseriösa aktörer att konkurrera med lägre löner och sämre anställningsvillkor. Det hotar i förlängningen arbetsvillkoren för alla arbetstagare i branschen.

PACKET TAR KRAFTTAG FÖR ORDNING OCH REDA PÅ JOBBET

För att bryta arbetslivskriminaliteten på den svenska arbetsmarknaden krävs handling och att fackliga på alla nivåer agerar. LO har därför tagit fram en handbok för ordning och reda på arbetsmarknaden som ett stöd till dig som facklig.

Vad är arbetslivskriminalitet?

Arbetslivskriminalitet är handlingar som strider mot de lagar och avtal som vi gemensamt har kommit överens om på svensk arbetsmarknad. Det handlar om systematiska lagbrott och regelöverträdelser för att pressa priser och vinna konkurrensfördelar gentemot seriösa arbetsgivare. Det kan exempelvis handla om brott mot kollektivavtal, brott mot arbetsmiljölagen, ekonomisk brottslighet, arbetskraftsexploatering, människohandel, brott mot utlänningslagen eller brott mot utstationeringslagen. En del av arbetslivskriminaliteten är även kopplat till olika typer av välfärdsbrottslighet, exempelvis skattebrott, fusk inom assistansersättning, kriminella som driver vårdcentraler, fusk med subventionerade anställningar och andra typer av anställningsstöd. Ofta bryter man mot flera regelverk samtidigt.

Svarta arbetsinkomster som kan kopplas till arbetslivskriminalitet uppskattades 2021 uppgå till 94 miljarder kronor, vilket innebär 26 miljarder i förlorade skatteintäkter.

Delegationen mot arbetslivskriminalitet 2023

Brottsligheten på arbetsmarknaden urholkar också finansieringen till välfärden när samhället går miste om skatteintäkter på grund av skattefusk och välfärdsbrottslighet. Arbetslivskriminaliteten genererar också stora vinster för kriminella aktörer och enligt Ekobrottsmyndigheten finansierar inte sällan brottsvinsterna från arbetslivskriminaliteten annan brottslighet, exempelvis den organiserade brottsligheten.

TECKEN SOM KAN VARA MISSTÄNKTA ARBETSLIVSKRIMINALITET

- Arbete pågår dagtid som kvällstid alla dagar i veckan.
- Arbetare bor på eller i nära anslutning till arbetsplatsen.
- Riskfyllda arbetsuppgifter utförs utan skyddsutrustning.
- Facket får inte komma in på arbetsplatsen.
- Arbetare lämnar arbetsplatsen eller uppträder nervöst när facket dyker upp.
- Det är svårt att få överblick över företaget. Det är många underentreprenörsled och de har adresser i flera olika länder och personalen vet inte varifrån de får ut sin lön.
- Uppgifter om antal utstationerade anställda i bolaget stämmer inte överens med uppgifterna i utstationeringsregistret.

För mer utförlig beskrivning om arbetslivskriminalitet, se den fullständiga versionen av *Handbok för ordning och reda på arbetsmarknaden*.

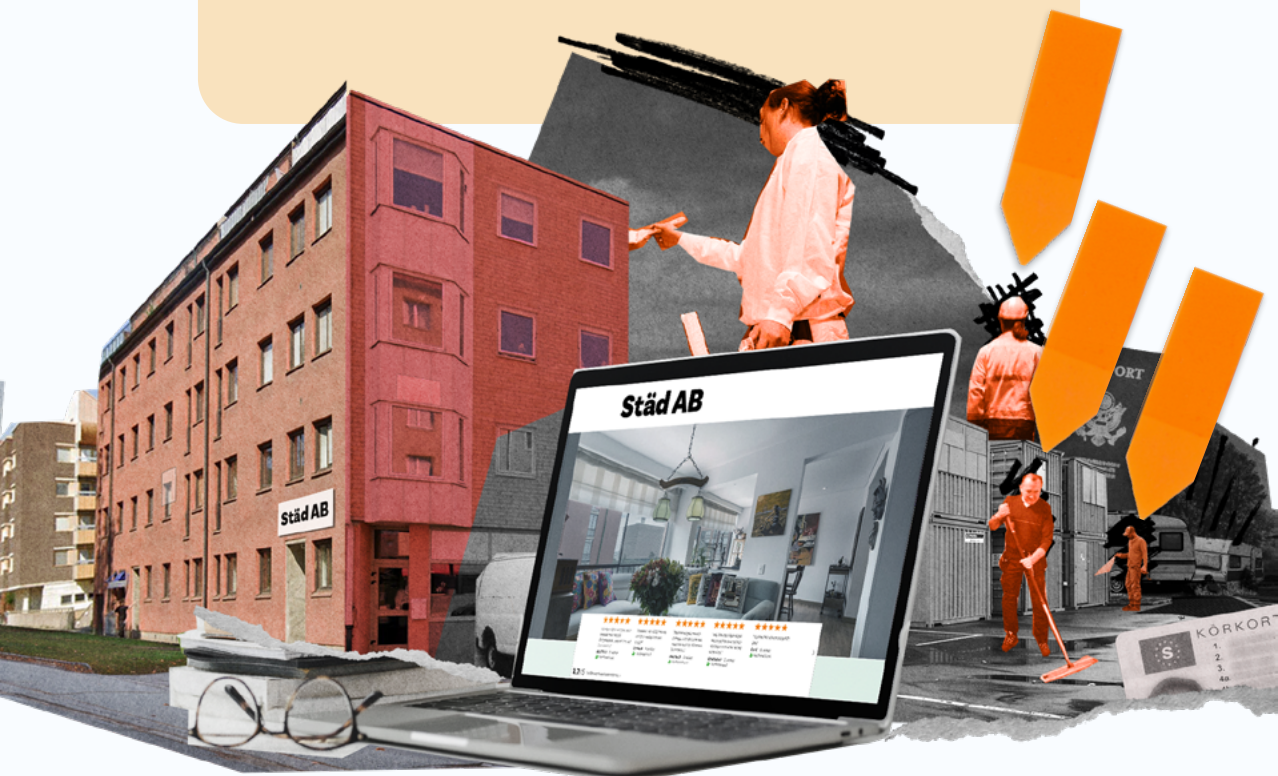
Riskbranscher för arbetslivskriminalitet

Arbetslivskriminalitet förekommer i praktiken på hela arbetsmarknaden. Vissa branscher är mer utsatta än andra. Personalintensiva branscher med lågkvalificerad arbetskraft, med utländsk och utstationerad arbetskraft eller med långa leverantörskedjor är särskilt utsatta. Ofta finns också ett samband mellan arbetskraft och andra faktorer. Några av dessa är bland annat låg facklig organisationsgrad, brister i arbetsmiljön och dåliga arbetsvillkor.

Riskbranscher för arbetslivskriminalitet

- Byggbranschen
- Städbranschen
- Restaurang
- Transport
- Vård och omsorg
- Kroppsvård, exempelvis nagelsalonger
- Assistansverksamhet
- Jord- och skogsbruk
- Bilvård
- Avfallshantering
- Gig- och plattformsföretag, exempelvis cykelbudföretag

Källa: Ekobrottsmyndigheten 2024.

Utländska arbetstagare på svensk arbetsmarknad

I många fall finns det ett samband mellan användandet av utländsk arbetskraft och arbetslivskriminalitet. I vissa branscher används utländsk arbetskraft för att det är brist på särskilt kvalificerad arbetskraft i Sverige. Men inte sällan rekryterar arbetsgivare utländsk arbetskraft av helt andra skäl, inte minst i branscher som sysselsätter okvalificerad arbetskraft. Då handlar det i grund och botten om att hålla nere lönekostnaderna.

Ofta är det arbetstagare från tredje land - länder utanför EU - som råkar mest illa ut. De vågar sällan ställa krav på avtalsenliga löner och arbetsvillkor eftersom de på grund av sitt arbetstillstånd är i stark beroendeställning till sin arbetsgivare. Om arbetsgivaren inte längre erbjuder arbete för migrantarbetaren kommer arbetstillståndet och därmed uppehållstillståndet att dras tillbaka och arbetaren måste åka hem om hen inte hittar ett nytt arbete.

UTSTATIONERAD ARBETSKRAFT

När arbetstagare från EU tillfälligtvis utför arbete i Sverige handlar det ofta om utstationering, det vill säga att deras arbetsgivare skickar med arbetskraft i samband med att den tillhandahåller tjänster över nationsgränserna. Arbetsgivare etablerade i andra EU-länder kan genom att utstationera arbetstagare dra nytta av skillnader i löner, sociala avgifter och skatter inom EU. Utstationering underlättar också fusk eftersom det ofta är svårt för myndigheter att kontrollera att skatt och sociala avgifter betalas in i rätt land. Många gånger undviks också svenska skattekrav genom att de anställda systematiskt roteras mellan hemlandet och Sverige.

En utländsk arbetsgivare som har arbetstagare utstationerad i Sverige ska enligt utstationeringslagen registrera sig i utstationeringsregistret hos Arbetsmiljöverket.

En fackförening kan alltid kräva att en utstationerande arbetsgivare tecknar samma kollektivavtal som den skulle kräva att en svensk arbetsgivare ska teckna. Går den utstationerande arbetsgivaren med på det gäller det, i alla delar, precis som för vilken arbetsgivare som helst. I vissa fall finns dock möjlighet för undantag för en utländsk arbetsgivare som redan har pensioner och försäkringar för sina anställda i hemlandet.

För mer utförlig beskrivning om utländska arbetstagare på svensk arbetsmarknad och vilka fackliga krav som kan ställas, se den fullständiga versionen av *Handbok för ordning och reda på arbetsmarknaden*.

Offentlig upphandling - risk för arbetslivskriminalitet

Det finns stora bekymmer med hur regelverket kring offentlig upphandling är utformat och tillämpas. Alltför ofta blir lägsta pris vägledande med konsekvensen att oseriösa aktörer som har som affärsmodell att konkurrera med dåliga arbetsvillkor kan vinna upphandlingar på bekostnad av seriösa arbetsgivare företag som har kollektivavtal och gör rätt för sig.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen bygger på att arbetsgivare och fackföreningar kommer överens i kollektivavtalet om vilka villkor som ska gälla på arbetsmarknaden. Om exempelvis en kommun i en upphandling inte lyckas ställa och följa upp arbetsrättsliga krav i nivå med kollektivavtalen, så innebär det en konkurrensnackdel för seriösa arbetsgivare med kollektivavtal. Brist på kontroll och uppföljning av företagen skapar incitament och utrymme för oseriösa aktörer att delta i offentlig upphandling på bekostnad av seriösa arbetsgivare med kollektivavtal.

Arbete som utförs i samband med offentligt upphandlade kontrakt ska enligt lag ske med respekt för arbetstagares grundläggande rättigheter och på villkor enligt lag eller kollektivavtal.

Därför vilar det vilar ett stort ansvar på upphandlande myndigheter att se till att offentliga upphandlingar inte bidrar till att indirekt understödja arbetslivskriminalitet. Upphandlande myndigheter har därför ett tungt ansvar att göra ordentliga kontroller av de tilltänkta leverantörerna och följa upp att ingångna avtal efterlevs.

Ur ett fackligt perspektiv är det en självklar uppgift att facken ser till att de leverantörer som vinner upphandlingar blir bundna av kollektivavtal, om de inte redan är det. För även att en upphandlande myndighet ställer krav kan de aldrig ersätta kollektivavtalsbundenhet. Därför är det centralt att facket tar kontakt med den upphandlande myndigheten för att få kunskap om vilka leverantörer som är aktiva i ett upphandlat kontrakt för att på så sätt kunna teckna kollektivavtal med dem.

LO har tagit fram en facklig upphandlingsguide till fackliga representanter som kan användas som vägledning och stöd vid kontakter med upphandlande tjänstemän och politiker. LOs upphandlingsguide finns att hämta på LOs hemsida.

Myndighetssamverkan mot arbetslivskriminalitet

I sju städer finns regionala center som samverkar i arbetet mot arbetslivskriminalitet, AKC. Arbetsmiljöverket är samordnande myndighet och i arbetet deltar Polismyndigheten, Arbetsförmedlingen, Skatteverket, Försäkringskassan, Migrationsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Jämställdhetsmyndigheten.

Vid de regionala centren mot arbetslivskriminalitet planeras myndighetsgemensamma kontroller av arbetsplatser. Kontrollerna genomförs oanmälda vid utvalda arbetsplatser. Syftet är att upptäcka arbetslivskriminalitet hos arbetsgivare, exempelvis svart arbetskraft, arbetstagare som saknar rätt att arbeta i Sverige, farlig arbetsmiljö eller situationer och villkor som utgör människohandel eller människoexploatering.

FACKLIGA KAN BIDRA MED AVGÖRANDE INFORMATION

Att uppnå ordning och reda på arbetsmarknaden är ett lagarbete. Facken kan genom sina nätverk och närhet till arbetsplatser spela en viktig roll och förmedla tips som kan göra stor skillnad för myndigheter inom AKC i kampen mot arbetslivskriminalitet. I uppdraget för myndighetssamverkan mot arbetslivskriminalitet ingår att myndigheterna ska samråda med arbetsmarknadens parter.

Men precis som att myndigheterna inte ska göra fackens arbete - organisera medlemmar, teckna kollektivavtal och kontroller att avtalen följs - så ska inte fackliga företrädare göra myndigheternas arbete. Fackliga företrädare ska aldrig agera poliser och utsätta sig för hotfulla situationer i sitt uppdrag. Vad det handlar om är att uppmärksamma oegentligheter och slå larm genom att tipsa ansvariga myndigheter.

Tipsa!

Om du misstänker arbetslivskriminalitet – tipsa Polisen. Tipsen kommer att förmedlas till alla myndigheter som ingår i samverkan mot arbetslivskriminalitet. **Men kom ihåg. Det är fackens uppgift att följa upp att arbetsgivaren håller ingångna kollektivavtal och lever upp till kraven i medbestämmandelagen. Kollektivavtalsbrott ska inte anmälas till myndigheterna.**

Gå in på: www.polisen.se/om-polisen/kontakt/tipsa-polisen/arbetslivskriminalitet-tipsa eller skanna QR-koden till vänster.

Mer information om LOs arbete för ordning och reda på arbetsmarknaden finns på LOs hemsida: lo.se eller skanna QR-koden till vänster.

Fler exemplar av handboken kan beställas från LO-distribution: lo.se/distribution.

Landsorganisationen i Sverige

Form: Pushing Buttons
Kommunikation AB
Tryck: Bantorget Grafiska AB
ISBN 978-91-566-3688-2